

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!
Ett årsabonnemang kostar 150 kr

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 130:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 VARA

E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com.
Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 2

Årgång 74

2019

Kungligt vid Wrågården utanför Falköping. Skogens konung har den kallats, älgen. Men det finns även drottningar. Det är mycket kungligt i detta nummer. I Axvall och trakten kring Valle kan vi uppleva historiens vingslag. Foto. J Mattias Kilefors.

Välkommen till årsstämman i Axvall, sid 6
Vår första kung en tuff drottning, sid 11
Skepplanda Hembygdsförening 70 år, sid 14
Slottet Höjentorp, sid 16
Tankar frå bôgda, sid 23

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna
Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankar i tiden, Ulla Henningsson	4
Berättelsen, vår historia	5
Välkommen till årsstämman i Axvall	6
Färgstarka Agda	7
Tusentals besökare till Katas stenkyrka	8
Drevs till Varnhem av spökande kung	10
Vår första kung en tuff drottning	11
Arbetslivsmuseernas dag den 11 maj	12
Skepplanda Hembygdsförening 70 år	14
Wienerbröd och fläskkotlett i skogen	15
Slottet Höjentorp, en historisk närhet	16
Vackra Valle kunglig favorit	19
Hantverksmässa i Fornbyn, Skara	20
Unika arkeologiska fynd i Sexdrega	21
Tankar från bôgda	23
Satsa på natur- och kulturmiljöer nära dig	24
Ungdom och hembygd i Aplared	26
Bilder från Nossebro	28
Krokstorps lanthandel får bussar att stanna	29
Till minne av Jan-Henry Svensson	30
Redaktionen	31

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Norra Bergvägen 16 B,
541 32 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Vårgårda 2019.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

ISSN 0346-4954   www.hembygd.se/vastergotland

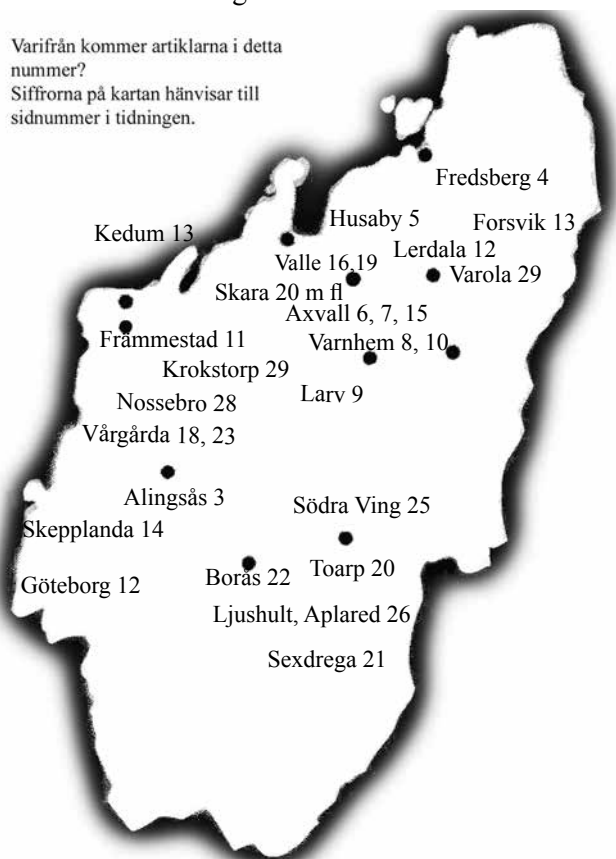
VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 74
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2019 150:-

Varifrån kommer artiklarna i detta nummer?

Siffrorna på kartan hänvisar till sidnummer i tidningen.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre (se sidan 31) som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex nr av Västgötabygden per år.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdagar 9–15 eller e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com I det här numret är vi 20 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Ordföranden har ordet!

Två positiva rapporter ger Hembygdsrörelsen framtidshopp och styrka

VGR:s kulturstrategi 2020–23

Denna visar på framtida inriktning. Västra Götalandsregionens kulturförvaltning har, efter samråd med institutioner och föreningar, tagit fram ett utkast till kulturstrategi för mandatperioden 2020–23. Detta skall efter remissomgång, skrivas om och så småningom fastställas i regionfullmäktige i början av oktober.

Natur- och kulturarv

I vårt remissyttrande noterar vi att Hembygdsrörelsen nu fått en framträdande roll från att tidigare inte ens varit omnämnd.

Natur- och kulturarv har fått ett eget kapitel med angivande av kommande inriktningsmål på slutet. Västarvet har regionens uppdrag att samverka med hembygdsrörelsen. Man kommer bl a att arbeta för

- – återbruk av byggnader
- – kulturarvet som en resurs för besöksmål och platsutveckling
- – att stödja den ideella rörelsen som förvaltar många kulturarvsplatser/hembygdsgårdar
- – klimatets påverkan på kulturarvet
- – att öka barn och ungas delaktighet, gärna med digitala hjälpmedel

Hembygdsrörelsen kan delta och medverkar redan i projekt som Europeiska Landskapskonventionen (ELC), Landskapsobservatoriet i Mariestad samt Via 190.

I kapiteln om Arkiv och Hållbar ortsutveckling har vi också verksamhet och kan utveckla detta som ett led i den positiva kulturstrategin.

Positiva siffror

Föreningsenkäten 2018 understryker vår starka verksamhet.

67 procent (63 procent 2017) av våra anslutna föreningar i VHF har svarat på årets enkät. I Västergötland noterades 2 878 öppna, allmänna arrangemang 2018 (2 735 under 2017). Betydligt fler besökare än tidigare (300 700 under 2017). Vi har en bra bit över 100 hembygdsgårdar i Västergötland, som enligt försäkringshandlingar består av två vinterisolerade hus och sex

uthus/förråd/lador samt större samlingar med främst lokal, agrar betoning. I år har vi via hembygdsförsäkringen delat ut 192 brandsläckare till dessa föreningar för gott skadeförebyggande arbete.

Våra ideella ledare i Västergötland lade 2018 ned 369 000 timmar i verksamheten (334 000 timmar under 2017). 46 procent av våra föreningar har familjemedlemskap och noterar 2 700 ungdomar under 26 år som medlemmar.

Bidrag för busskostnader

Det är glädjande att notera att ”regionens arrangörstöd” håller på att arbetas om, så att även vi kan ta del av detta.

Nu jämför guide/ledare i hembygdsförening med professionell kulturarbetare och vi kan få bidrag för exempelvis busskostnader när skolelever besöker våra museer eller hembygdsgårdar. Vi måste dock komma med i regionens utbudskatalog först för att kunna få dessa bidrag.

Leaderbidrag och landskapsstöd är svårt och arbetskrävande att söka och redovisa. Nu har vi haft några konferenser i ämnet tillsammans med länsstyrelsen, för att hitta nya vägar.

Projektstöd på sikt

På sikt arbetar vi för att det blir någon anställd som via Leader eller Studieförbundet Vuxenskolan kan ge oss hjälp att söka projektstöd.

Vi noterar att årets Arenavecka med Västarvet och hembygdsföreningar i Vårgårda och Herrljunga blev mycket lyckad.

Vi ämnar återkomma om förslag till verksamhet tillsammans med nya Landskapsobservatoriet i Mariestad.

Sven-Åke Mökander

Tankar i tiden ...

I skrivande stund har jag många tankar kring våra gravstenar. Vi är två församlingsbor som under veckan gått runt på Fredsbergs kyrkogård för att se över den av Västarvet utförda kulturhistoriska inventeringen. Vårt uppdrag var inte bara att granska inventeringen utan även att tänka över om det saknas gravvårdar över personer som varit viktiga för församlingen och bör tilläggas. Det är sannernligen svårt att fundera över vilka som har betytt mer än andra t ex gamla lärare eller alla präster? Men hur blir det med alla andra gravstenar? Alla personer som vilar under gravstenarna har ju en egen historia som är intressant och har rätt att bevaras.

Kyrkogården är som ett bibliotek i sten där man kan läsa socknens historia. En plats för att påminnas om det som varit, om dem som har fötts en gång, som har odlat, arbetat och levt just här.

Till Töreboda pastorat har vi fem hembygdsföreningar ingivit en skrivelse med förslag på hur vi kan

Kyrkogården är som ett bibliotek i sten där man kan läsa socknens historia ...

rädda de gravstenar som inte har någon ”anhörig”, för att stenarna skall få finnas kvar på sin plats och inte bli föremål för stenkross.

Landskapsvårdare

Nästa tanke berör klimat/miljö då jag är ägare av ett tiotal landskapsvårdare d v s mina kossor. Jag blir ledsen över det tänkesätt som för närvarande råder, att kor utgör ett så stort miljöhot med sina metangas-pruttar att man borde sluta äta kött.

Betesmarkerna, som ofta inte lämpar sig för att odla säd, binder både kol och vatten, vilket alltså motverkar klimatförändringarna och utan våra betande djur kan inte landskapet hållas öppet. Den biologiska mångfal-

den försvinner, artrikedomen av våra växter har redan börjat minska och med dem försvinner bin som är viktiga för pollineringen av den säd och de växter som ska utgöra föda om vi inte skall äta kött! Andra insekter

Vårbild. Vintergäck och ”påkäg” i Ullas trädgård i Fredsberg.

utgör föda åt fåglarna och om fågellivet försvinner blir det som i R Carssons bok en Tyst vår.

Ett vårtecken för mig är när storspoven drillar under tidiga vårkvällar men även den har blivit sällsynt.

Dessa marker till vilka vi vill ha fortsatt möjlighet att göra utflykter och se gamla minnesmärken är en del av vår kulturhistoria, väl värd att bevara.

Stängt mellan hägg och syren

Jag är nu pensionär, men under min tid som anställd försökte jag alltid ansöka om en veckas semester i maj, så kallad ”skomakarsemester”, d v s skomakaren hängde en skylt på dörren där det stod: Stängt mellan hägg och syren. Men det var inte lätt att pricka in rätt vecka eftersom man ansökte två månader i förväg.

Det är väl det som är skönt, man kan inte planera allting i förväg, det blir som det blir och skomakaren kanske inte fick mer än tre dagars semester. När denna tidning når läsarna närmar sig denna tid och då gäller det att stanna upp och sätta sig ner i vilstolen under häggen och kanske läsa en god bok.

Tänker på författaren Alf Henriksons tankvärda ord om att någon såg häggen blomma, och att det kom en doft av den. Då gick han till sin älskade och sade: ”Se och känn!” Hon stod vid makaronerna och sydde på en klut, och när hon lyfte ögat hade häggen blommat ut.

*Ulla Henningsson, Fredsberg
ersättare i VHF:s styrelse*

Berättelsen – vår historia

– vårt arv, vårt ansvar att förvalta

I alla kulturer och religioner världen över har berättandets muntliga tradition spelat en central roll för vår historias fortlevande. Vid lägereldarna har berättats hur det var då. Framtiden kan vi inte berätta om – endast gissa. För såväl skandinaviska samer som Nordamerikas indianer, Sydamerikas urbefolkning i Amazonas djungler eller på Afrikas torra öknar och Asiens stäpper har den levande berättelsen varit viktig. Berättandet har alltid varit en mycket viktig del av vår kultur och religions bevarande. Utan en kopplande länk till det förflutna blir vi traditions- och historielösa och riskerar att tappa vår identitet och således bli anonyma.

Min far berättade för mig om hur det var då han var barn. Han berättade även om hans farfar hade upplevt det med sin far. Likaså vad det gällde fars morfar och den släktgrenen. För honom var det viktigt att inte bara berätta, utan även föra berättelsen i sig vidare till mig och mina barn och barnbarn. Idag när far och mor är borta är jag glad över det de lämnade över till mig i form av historier och berättelser som på detta sätt får leva vidare.

Min förhoppning är att vi berättar för barn och barnbarn om den historia som vi fått av tidigare generationer. Det är ett arv som förpliktigar att vårdas med respekt och vördnad. Därför önskar jag att du berättar, tar med barn och barnbarn till hembygdsgården och visar de samlingar som finns där, likaså till traktens närbelägna lokala museum. Vi har alla ett gemensamt ansvar att förvalta vårt historiska arv både i smått och stort.

Detta är budskapet: **Berätta för vårt kommande släkte om din historia.**

*Lars-Åke Paulsson
Övre Husaby*

Karlsborgs fästning firar 200-årsjubileum 2019

Fästningen är belägen på Vanäs udde vid Vättern. Med sina 170 byggnader är fästningen ett av de större sammanhängande områden som Statens fastighetsverk förvaltar. Man har nyligen avslutat renoveringen av Fästningsteatern i Soldathemmet och ett arbete för

att förvandla Östra befälshuset till lägenheter pågår. En större restaurering av parken på Vanäs udde pågår även. Fästningsbygget på Vanäs Udde påbörjades 1819. Byggtiden var planerad till tio år, men det blev 90 år! Idag är den ett spännande besöksmål som passar för hela familjen.

Karlsborgs fästning är öppen alla dagar, dygnet runt, året runt. Det är kostnadsfritt att gå in på Karlsborgs fästning.

Välkommen till Axvall

Årsstämma – Axevalla folkhögskola den 11 maj

Hembygdsförbundet har beslutat att förlägga 2019 års förbundsstämma till Axevalla folkhögskola lördagen den 11 maj i samverkan med bl a hembygdsföreningar i Skara kommun.

Folkhögskolan i Axevalla drivs av Finska föreningar i Sverige och de har lokaler för såväl stämma som seminarier och servering. Dock får vi dela gruppen vid lunch så att halva antalet får en museivisning av det närbelägna Garnisonsmuseet och sedan skiftar dessa grupper.

På samma sätt delar vi upp grupperna vid resan till Varnhem.

Program

8.00–9.00 Mottagning, avprickning och förmiddagskaffe samt folkmusik
Mötesförhandlingar, utmärkelser, information från styrelsen

Grupp 1

11.15 Information om knektregistret och Garnisonsmuseet med Björn Lippold samt visning.
12.20 Lunch
13.20 Seminarier
– deltagarna har i anmälan valt två stycken och vi har fördelat beroende på lokal
Varje seminarium är 30 min och därefter byte.

Eftermiddagskaffe.

14.50 Avresa med bussar till Varnhem. Visning av Kata Gård och Klosterkyrkan.
17.00 Återfärd till Axvall och hemresa.

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.

Grupp 2

11.20 Lunch
12.20 Information om knektregistret och Garnisonsmuseet med Björn Lippold samt visning.
13.20 Seminarier – se under grupp 1.

Eftermiddagskaffe.

14.50 Information om Skarke-Varnhems föreningsutvecklingsarbete.
15.20 Avresa med bussar till Varnhem. Visning av Klosterkyrkan och Kata Gård.
17.20 Återfärd till Axvall och hemresa.

Informationsbord

Hembygdsförsäkringen, Arkivprojektet (Arkivex och ISBN-märkning), Bokutgivning i nya former samt Vuxenskolas verksamhetsförslag.

Seminarier att välja

A. Agda Österberg – Kent Friman berättar om textilkonstnärinnan och hennes tid på Axevalla folkhögskola och Tre bäckar.

B. Barn- och ungdomsverksamhet – information om start av Vi Unga-avd med kulturarvsinriktning, inspirationshäfte, Kinnekulle-projektet med mera.

C. Den ultimata ortsutvecklingen – Mia Gustavsson-Jansson från Vuxenskolan beskriver ett samarbetsprojekt med Bygdegårdarna, Hela Sverige ska Leva och Hembygdsförbundet om landsbygds- och ortsförbättringar.

D. Skogsmuseum och praktisk naturstig – Norra Billings Hembygdsförening visar sin utveckling av nya museet.

I Varnhems Klosterkyrka, kl 18.00 kan den som önskar, kostnadsfritt, lyssna på Karlstads Kammarkör som bjuder på en konsert med sommarmusik.

*En levande hembygd
öppen för alla*

Färgstarka Agda

Agda Österberg (1891–1987) flyttade till Varnhem 1933 för att bli konstnärlig ledare för Axevalla-Varnhemsslöjd. Hon flyttade in i Villa Nåås, en italieninspirerad 1920-talsvilla, strax utanför Varnhem. Här fanns broderiateljén, och väveriet inrymdes i militärbaracker i Axvall. Orostider kom och försvaret behövde sina baracker. 1940 stod hennes och dåvarande maken Gunnar Lindströms kombinerade bostadshus och arbetsplats **Tre Bäcker** utanför Varnhem vid Hålltorps kvarn färdigt. Ett trevåningshus i funkisstil, som fungerade som ateljé, väveri och bostad i mer än 40 år.

När Agda Österbergs konstnärliga arbete avtog övertogs verksamheten vid Tre Bäcker av Agdas brorson Börje Österberg. Hennes medarbetare, textilkonstnärinnan Kerstin Persson, som arbetat tillsammans med Agda sedan 1950-talet, var konstnärlig ledare fram till år 2004, då verksamheten vid Tre Bäcker upphörde.

Tusentals konstvåvar, antependier, mässhakar och kyrkliga textilier lär ha lämnat Agdas ateljé och väveri i Varnhem. Tre Bäcker är idag privatbostad inom släkten Österberg.

Föddes i Stockholm

Agda Österberg föddes i Stockholm som det andra barnet i en syskonskara på sex. Fadern dog tidigt och modern fick det stora ansvaret att dra försorg om familjen.

Agda fick ta arbete som hembiträde för att bidra till försörjningen. Hennes arbetsgivare såg hennes konstnärliga talang och Agda fick hjälp att utveckla sina talanger i en aftonskola.

1916 kom hon till Handarbetets Vänner som mönsterritare. Hon avancerade och fick formgiva möbelygger, mattor och gardiner.

Vad som är mindre känt är att hon periodvis även ritade och formgav bruksföremål för AB S:t Eriks Lervarufabriker i Uppsala under åren 1915–1921.

Hon arbetade också för Libraria Konsthantverk AB, där hon var föreståndare för kyrklig konst.

1922 pågick en stor konsthantverksutställning i München. Agda Österberg fick ett resestipendium från Kommerskollegium och Svenska Slöjdföreningen. En möjlighet till fem veckors utlandsstudier för Agda, och även ett besök i Italien för studier i textilkonst.

Hon besökte också den berömda Bauhauskolan i Weimar 1922 och i Dessau 1930. Bauhaus var en skola för konsthantverk, formgivning och arkitektur i Tyskland 1919–1933. Bauhaus har haft stort inflytande på arkitektur och modern konst, en föregångare till funktionalismen. Skolans inriktning var arkitekturutbildning, men den hade även avdelningar för utbildning

Väggbonad i Sventorp. Ett utsnitt av en stor väv från golv till tak i Sventorps församlingshem utanför Skövde.

inom konst. Besöken här hade stor betydelse för Agda Österberg. Hon fick här bekräftelse på sin egen idé att förena hantverk och industriell formgivning. Huset Tre Bäcker präglas i form och idéer av bauhausidéerna.

I början av sin karriär färgsätte Agda Österberg sina mattor och vävar med bleka färger, men senare blev det allt mer färgsprakande. Naturen och trädgården vid Tre Bäcker var under många år de viktigaste inspirationskällorna.

Agda Österberg är omskriven i artiklar och böcker. De här korta raderna är enbart ett smakprov på allt det som dokumenterats om henne.

Agda Österbergs grav finns vid Varnhems klosterkyrka. Här finns även hennes syster Karins sista viloplats.

Monika Moberg Kilefors

Källor:

Färgstarka västgötakvinnor, utgiven av Skaraborgs länsmuseum 1998. Artikelförfattare är Stefan Hammenbeck, dåvarande chef för Länskonstmuseet i Skövde.

Agda Österberg, Tre Bäcker, hemsida.

Ljungstorp, Skarke-Varnhems Hembygdsförenings hemsida med flera källor

Tusentals besökare till Katas stenkyrka

Kata gård har blivit symbol för vikingarna som blev kristna och började bygga kyrkor i sten i Sverige.

Kyrkorna sägs överges alltmer i vårt sekulariserade land, men det gäller inte Katas stenkyrka på kullen, granne med Varnhems klosterkyrka. Sedan maj 2017 har cirka 160 000 personer sökt sig dit. Verkligt imponerande. Fast ärligt talat så är det nog här mest Kata och vikingatiden som lockar.

När Kata gård öppnade för allmänheten så var det reaktionära gubbar som knorrade: Ett fruntimmer kan ju inte vara viking. Dessutom var det nog hennes gubbe, Kättil, som ägde gården.

Deras förundran var kanske begriplig, detta var en helt ny bild av vikingatiden. Detta var vikingar som förmodligen redan i slutet av 800-talet övergav Oden och Tor, och byggde Sveriges första stenkyrka i början av 1000-talet. En vikingatid som gjorde sig beredd för medeltid och framväxande riken.

Silverskatt

Och Kata verkar ha varit ljusår från den i sagorna mest kända västgötskan på den här tiden, Sigrid Storråda. En vildsint hedning som dödade friande kungar om de inte passade henne.

Men ändå kan Kata gård ha en traditionell bakgrund. Man har där hittat en silverskatt med mynt som förmodligen hämtats hem från England. Och detta har säkert skett med vapen i hand, kanske ingår silvermynten i en av de danagälder som utkrävdes. Och då handlade det om blodig utpressning: Betala annars slår vi ihjäl er och tar pengarna.

Men kanske kom de hem igen även med den nya guden som höll på att erövra Europa, Vite krist. Här finns tusentals kristna gravar från tidigt 900-tal och framåt. I slutet av 900-talet byggdes en liten träkyrka här och

en bit in på nästa århundrade ersattes den med vad som kanske var Sveriges första stenkyrka.

Det är den som fått en överbyggnad och bildar nu ett mycket välbesökt museum över hur vikingatiden tedde sig här.

Hyllad i runor

Man har funnit en by och en stormansgård, och i motsats till Sigrid Storråda, som förmodligen bara är en sagofigur, så fanns Kata. Det vet vi tack vare att hennes man Kättil hyllade henne i runskrift på en gravsten. Man har rentav funnit hennes grav, så vi kan bokstavligen hälsa på Kata trots att hon levde för tusen år sedan. Och om vi vill drömma historia så är det roligt att notera att den mest berömde västgöten, Olof Skötkonung, var samtida och kan ha hälsat på i stormannahallen där Kata och Kättil bodde. Möjligen var det där han fick mod att låta döpa sig i den nya tron i en helig källa i Husaby. Kanske var Kata rentav god vän med prinsessan Ingegerd som giftes bort med storfursten Jaroslav av Novgorod, blev anmoder till en rad kungahus i Europa och slutade som ryskt helgon med namnet Sankta Anna. Henne kan ni se på en ikon i koret till Husaby kyrka.

Mäktiga kvinnor

Men Kata är långt ifrån ensam som mäktig kvinna här. Redan för bortåt 2000 år sedan berättar mycket rika kvinnogravar om stormannafamiljer med goda kontakter med romarriket. Det måste vara därifrån exempelvis Nordens kanske första katter kom, dyrbara vintundar, vackra smycken, liksom sköna vinkanner som kan ha använts i höviska ceremonier.

Hundra år efter Kata skänker den rika och mäktiga fru Sigrid bort i stort sett hela Varnhem till munkarna, en gåva så storslagen att hennes anförfant, drottning Kristina, anser sig ha mist en del av sin egendom. Trots att hon är gift med kung Erik som senare kallades den helige, skrämmer hon med fula metoder bort munkarna för en tid innan allt ordnar sig på bästa sätt.

Fast finge hon säga det själv skulle förstas Mechtild, som ligger begravd med sin andra man, Birger jarl, innanför kyrkporten i klosterkyrkan slå fast att hon är den mäktigaste och finaste av alla kavata kvinnor i Varnhem. Hon hade varit dansk drottning och då var Danmark något av en stormakt.

Alltför vacker

Så trots att minst tre kungar, lustigt nog ättlingar till drottning Kristina som bråkade så med munkarna, är begravda här liksom den än mäktigare Birger så verkar det varit kvinnorna som var tongivande.

Och vi får vara extra glada att kung Gustav III aldrig fick tid att genomföra sitt beslut. Denne oförståndige kung avsåg nämligen att Varnhems kyrka var alltför vacker för bondlandet, och ville flytta den till Stockholm.

Men klosterkyrkan med dess kungar och drottning finns kvar, ruindelar av klostret, Kata gård och mängder av andra historiska minnen i en vacker miljö. Kata gård med utställningen Kristna vikingar i Varnhem är öppen för besök efter 30 mars fram till den 3 november.

Dessa kunskaper kan man komplettera med ett besök på Västergötlands Museum i Skara där utställningen Kata och Kättil – fynden i Varnhem visas.

I Ryttagården, granne med klosterkyrkan, finns InfoPoint Varnhem öppet helger från den 30 mars och fram till midsommar, och varje dag mellan den 24 juni och den 18 augusti.

Och skulle detta inte räcka så är Klosterkaféet öppet den 23 mars till den 3 november. Det missade Kata och Kättil, men det hör till sommarens glädjeämnen att dricka kaffe i en lummig trädgård omgiven av historia.

Hans Menzing

Museidam. På Västergötlands museum i Skara kan man möta en kopia av Kata, som berättar om sin tid och bygd.

Poeten från Larv och brudolyckor

Västgotapoet. Här i Larv föddes poeten Johan Runius.

Johan Runius – nyupptäckt vispoet med västgötska rötter står det i en rubrik över en lång text i Föreningen för Västgötalitteratur, Meddelande nummer 1 2019. Han var son till kyrkoherden Arvid Runius, föddes 1679 i

prästgården i Larv och hans skolgång inleddes förstas i Skara

Sedan lockade större städer, först Göteborg. Han blev under sina 34 levnadsår ganska känd som psalm- och visdiktare, men aldrig tryckt. Mycket av det han lämnade efter sig har försvunnit, men nu har visarkeologen och vissångaren Martin Bagge i ett stort forskningsprojekt försökt återskapa Runius psalmer och visor. I texten jämförs han rentav med västgötska storheter som Taube, Sjöberg och Wennerberg.

Tore Hartung berättar om ett dödande skott på Kålland för 300 år sedan, Linnea Klingström lyfter fram sägnerna om förolyckade brudar och brudpar i Västergötland medan Håkan L Lindström lyckats få fram förbluffande mycket om Erik Segersäll och hans äkten-skapliga karriär. Fast den stackaren var ju inte västgöte, men hans mest berömda fru, Sigrid Storråda, var det, och hans mest berömde son, Olof Skötkonung, brukar också räknas till oss västgötar.

Tidskriften är på 20 sidor och redaktör är Johnny Hagberg.

Hans Menzing

Drevs till Varnhem av spökande kung

Det ligger många stora män begravda i Varnhems klosterkyrka. Några stora kvinnor också, men dem känner vi dåligt till. Fast en av dem har faktiskt en historia som ledigt slår ut alla de flesta andras. Hennes liv är rentav mer spännande än makens, Birger jarl.

Mechtild var dotter till en greve i Holstein och giftes bort med en av släktens värsta fiender, en representant för danska kungahuset. Det var ju prinsessors lott, det skulle främja freden, men måste ha varit jobbigt för flickorna.

Brodermördare

Mechtilds man Abel blev kung genom att agera som Kain. Det vill säga han lät mörda sin bror kungen, Erik Plogpenning. Dennes konstiga efternamn kommer av att han införde en plogskatt till böndernas stora ilska. Kungamord var ju inte helt ovanliga, men tydligen ansågs detta brodermord alltför magstarkt. Till och med Abel tycks ha haft samvetsqual så när han begravdes i

Mäktigt par. Strax innanför kyrkporten möter besökaren gravhällen över Birger jarl, hans danska drottning Mechtild och Birgers son Erik.

Schleswigdomen spökade han så våldsamt att prästerna lät kasta ut honom. Han skall nu vila i en skogsbacke. Efter hans död gifte Mechtild in sig hos fienden igen, Birger jarl och kung Abel hade krigat för fullt. Genom giftermålet blev hon dessutom svärmor till Sofia, dotter till kung Erik Plogpenning som hennes första man slog ihjäl. Man kan ju undra hur hjärtliga familjeträffarna blev med den bakgrunden.

Kristus krönte

När drottning Mechtild efter lång änketid, som tillbringades i nordtyska hemtrakter, dog 1288 så borde hon normalt hamnat hos sin finaste make, kung Abel alltså. Men i en skogsbacke hos en spökande karl ville hon förstås inte ligga så det fick bli Varnhem även om hon naturligtvis egentligen var alldeles för fin för en så anspråkslös plats som här innanför dörren till kyrkan. Hon var nämligen noga med att påpeka att hon av Kristus själv kröntes till drottning i Roskilde domkyrka.

Så nu vilar Mechtild, en gång drottning av Danmark, i en svensk landsortskyrka tillsammans med en jarl och en av dennes söner med en svensk kungadotter.

Finaste paret först

Och förmodligen ligger även denna kungadotter, Ingeborg, dotter till Erik Knutsson och syster till Erik läspe och halte, begravd här, men framme i kungliga koret. Hon var ju mycket finare än Birger, som var simpel jarl. Det ligger några medeltidskungar också i kyrkan, men ärligt talat så kunde nog ingen konkurrera i makt med Birger jarl. Så för en modern kyrkbesökare känns det naturligt, redan innanför kyrkporten får vi möta det finaste paret i Varnhem, Birger och hans drottning importerad från det då så mäktiga Danmark.

Idag är det nog rätt få som känner till drottning Mechtild, men förr kallades gravstenen för Mechtildstenen. Kanske beställde Magnus Ladulås denna vackra gravsten just för att kunna skryta med sitt släktskap med en dansk drottning. Även om de inte hade en enda gen gemensamt. Fina anförvanter var viktiga på den tiden.

Hans Menzing

Välkommen till Släktforskar dagarna i Borås, 24–25 augusti 2019.

Caroli kyrka är en av kyrkans skatter. 2019 fyller denna kyrka 350 år. Temat för Släktforskar dagarna är just Kyrkans skatter.

Vår första kung en tuff drottning

”Jag hälsar dig, Västgötarike”, sjöng poeten och prästen Paul Nilsson i sin Västgötahymn, och försäkrar att det inte finns dess like någonstans i världen. Fast egentligen sjöng Paul om farfars Västgötarike, med röda stugor och vita kyrkor.

Hur det såg ut när Västgötariket först dök upp vet varken han eller någon annan. Inte heller vad kungarna hette eller trodde på. Om vi inte skall lita på en sagoberättande islänning. Enligt honom hette rikets förste regent Sigrid Storråda, drottning över Västergötland i slutet av 900-talet, och kanske den tuffaste regent vi någonsin haft.

Engelskt silver

Hon skall ha varit dotter till en av vikingatidens framgångsrikaste krigare, inte hövding men lika hyllad. Skoglar Toste hette han och erövrade förmögenheter i England genom att slåss med rätt kungar. Silvret förvandlades till massor av stora västgötagårdar.

Än mer berömd är dottern Sigrid, som var så bestämd och bestämmande att hon allmänt kallades Storråda. Hon gifte sig med sveakungen Erik Segersäll och fick bland annat sonen Olof. Fast Erik klarade inte en så handlingskraftig kvinna så det blev skilsmässa och Sigrid och sonen flyttade hem till Västergötland, där hon blev drottning över vad som förr varit Skoglar Tostes egendom. Om det inte rentav handlade om Sigrids egen hemgift, i så fall blev hon drottning helt utan hjälp av sin tidigare man.

Friarna brändes upp

Handlingskraftig är hon. Bland annat avvisar hon ett par upphetsade småkungar genom att bränna inne dem när de kommer för att fria, och hon brakar ihop med den mäktige norrmannen Olaf Tryggvasson. Han är tillräckligt fin för henne, men hon gillar inte när han vill att hon skall bli kristen. Det passar inte en tuff vikingakvinna som hon.

I stället gifter hon sig med danske kung Sven Tveskägg och fick kanske rentav med honom sonen Knut, som blev vikingatidens store härskare. Och så förmår hon maken Sven och sonen Olof att tillsammans besegra och döda den oförskämde Olaf Tryggvasson.

Utanför Främmestads kyrka har konstnären Bertil Y Svensson huggit en sten som inte bara visar upp Sigrid Storråda utan också hennes far Skoglar Toste och sondotter, drottning Astrid av Norge.

I alla fall enligt sagorna. Men som vanligt är det många historiker som har invändningar. En del menar rentav att hon bara är en sagofigur, men det är säkert bara avundsjuka eftersom Sigrid var en stark västgöta Kvinna.

Och kanske var det tack vare henne riket enades. Hennes son Olof, som möjligen växte upp i Främmestad, ärvde förstås mammas Västgötarike och så fick han Sveariket efter sin far Erik. Så istället för att riket uppstod tack vare slagfärdiga svear så skapades det av en västgötsk vikingadrottning som förstod att hantera karlarna rätt.

Hans Menzing

Medge att Skoglar Toste ser farlig ut.

Arbetslivsmuseer

ARBETSLIVS- MUSEERNAS DAG

GÖTEBORG 11 MAJ 2019

I Västra Götaland finns över 150 arbetslivsmuseer. De drivs av entusiaster som bevarar och gestaltar kunskaper och minnen från olika arbetsplatser.

Många av museerna är medlemmar i NAV – nätverket industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst.

För sjätte året arrangeras Arbetslivsmuseernas Dag, i år i samarbete med Volvo Museum i Arendal, Göteborg. Samma dag arrangeras Volvo Museums Dag som brukar locka tusentals besökare.

Detta inträffar lördagen den 11 maj mellan kl 11 och 16. Temat i år är 100 yrken.

Utställarna representerar yrken som funnits i olika arbetsmiljöer. I tidstypiska kläder visar de upp sina yrken och färdigheter.

En bild från Arbetslivsmuseernas Dag i Håverud 2018. Personerna i tidstypiska kläder är Anette Andersson och Jonny de Capretz.

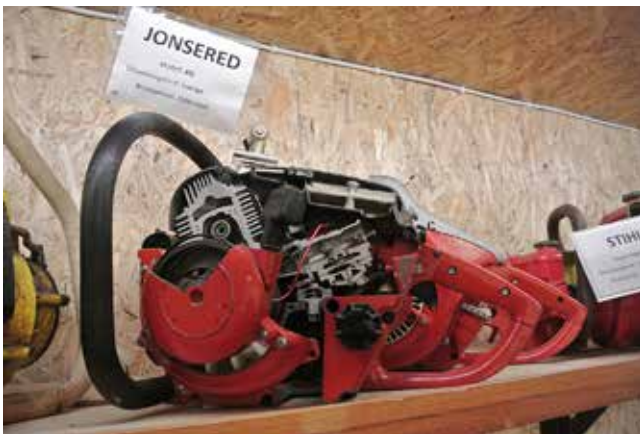
Arbetslivsmuseernas Dag är en dag för hela familjen med aktiviteter för både barn och vuxna.

Med skattkartans hjälp får barnen träffa utställare med egna barnaktiviteter.

Det är fri entré och fri parkering.

Välkomna!

NAV - nätverket industrihistoria och arbetslivshistoria

Skogsmuseet på Remningstorp i Lerdala

Sparresätters Naturbruksgymnasium i Lerdala har sedan 1980-talet innehått ett museum för motorsågar och skogsverktyg. När Sparresätterskolan lades ner 2013 tog hembygdsföreningen över ansvaret för museet.

Hembygdsföreningen drev till att börja med museet på Sparresäter, men när fastigheten sålts hotades museet av nedläggning. Efter förhandling med fastighetsägaren har Norra Billings Hembygdsförening fått dispositionsrätt till museets samlingar, men man har då fått flytta museet till annan ort, som blev Remningstorp, där Skogsstyrelsen ställt en byggnad till förfogande.

Museet invigdes i maj 2018. Norra Billings Hembygdsförening med Rune Gustavsson och Georg Lans i spetsen har här ställt i ordning en fin utställning.

Från den 11 maj till den 16 juni är museet öppet vissa dagar. I övrigt är det öppet för bokade besök.

Se föreningens hemsida:

www.hembygd.se/norra-billing

I seminarium **D – Skogsmuseum och praktisk naturstig** – visar Norra Billings Hembygdsförening hur man utvecklat det nya museet.

Saxat ur Kedums- bladet nr 1 2019

Först en annons om en invigning av nya lokaler i Södergaveln i Föreningshuset Arentorp den 14 april i år, där bl a professor emeritus Kjell Aleklett föreläser.

”I Kedumsbladet Nr 1, 2018, berättar Kjell ”Kind” Aleklett om sin farfars farfar, soldat 81 Johan Kind i Barne Härads kompani, Västgöta regemente.

Johans morfar var Bengt Svensson som år 1800 ägde både Storegården och Nils Sigfridsgården (nu Neregården). Johan blev soldat den 4 december 1811 och den 1 maj 1813 drog han ut som soldat i Bernadottes armé, och var med i tre fältslag där Napoleons armé besegrades. Sedan drog armén vidare och besegrade Danmark och Norge. Johan var bland Sveriges i krig sista soldater.

Under ett års forskning har Kjell hittat unika dokument, som gör det möjligt att varje dag under 18 månader beskriva vad Johan Kind gjorde. Bland annat en helt unik dagbok, som en okänd soldat vid Johan Kinds bataljon har skrivit.

Allt material om Johan Kind samlas nu i två böcker, varav den första, Nr 81 Kind – soldat i Bernadottes armé, del 1 – Kriget mot Napoleon, kommer att presenteras i samband med invigning av hembygdsföreningens nya lokaler.

Dessutom blir det trevlig musikunderhållning av Jörgen Nilsson, kaffe och tårta med mera.

Alla Kedumsblad finns att läsa på vår hemsida www.arentorp.com”

*Kerstin Larsson
ordförande i
Södra Kedums Hembygdsförening*

Soldatdottern Carolina Hane

Carolinas porträtt hängde i Forsviks bruk, utställningshallen i början av 2000-talet.

Carolina Hane föddes i Mölltorps församling den 12 januari 1852. Hennes far Johannes Larsson Hane var soldat i Hanhult och familjens bostad var torpet Monäs vid sjön Viken, inte så långt från Forsvik.

Johannes var född i Bränningen, Undenäs, 1815, och Carolinas mor, Stina Carlsdotter var född i Eketärna, Mölltorp, 1813. Vid arton års ålder födde Carolina sitt första barn, Johan August. 1871 gifte hon sig med Gustaf Johansson Moberg, född i Älgårås 1841. Han var träsliperiarbetare vid Forsviks bruk. Carolina hann föda tio barn. Yngst var Karl Viktor, född 1894, som endast var några månader gammal då fadern Gustaf avled. De äldre barnen hade flyttat hemifrån, men Carolina hade fortfarande ansvar för sju minderåriga barn. Det sägs att hon även tog hand om ett par barn, vars far hade drunknat. En tuff vardag för änkan Carolina. På dagarna tog hon hand om barnen och på nätterna arbetade hon i fabriken i Forsvik. Hon avled 1923.

Monika Moberg Kilefors

Lägerhyddan | Idrottsplatsen
Axvall
0511-41 42 82

GARNISONSMUSEET

Centrala soldatregistret beskriver den
lilla soldaten i det stora försvaret
av Västsverige.

Öppettider: se www.garnisonsmuseet.se eller
www.soldatreg.se e-post: soldat@soldatreg.se

Skepplanda Hembygdsförening 70 år

Hembygdsgården Grönköping.

Skepplanda Hembygdsförening har firat 70-årsjubileum. Festen gick av stapeln i Skepplanda församlingshem lördagen den 27 oktober. Ordföranden Sten Olsson hälsade välkommen till ett hundratal gäster. De bjöds på en härlig buffé och senare på kvällen, kaffe och tårta.

Det visades ett bildspel över vad som hänt i föreningen under 70 år och Lena Rydén guidade och berättade om det som förevisades på bilderna. Det började den 12 november 1948 då några entusiaster samlades tillsammans med ett 60-tal intresserade i Hemvärnsgården för att bilda en hembygdsförening. Mötet leddes av nämndeman Paul Thorsson och mötet beslöt enhälligt att bilda en förening med namnet Skepplanda Hembygdsförening, varvid verksamhetsområdet skulle sammanfalla med den sockengräns som då var gällande.

När föreningen bildades fanns en längtan efter att få till stånd en forngård och ett erbjudande togs emot från Bror Wetterström om att utan kostnad få en tomt nere vid ån i Vadbacka, som avstyckades från Vadbacka gård.

Diplomutdelning och utdelning av hedersnålar. Från vänster: Sven-Erik Björklund, Bernt Johansson, Gun-Britt Eliasson, Katarina Johansson, Lena Rydén och Thore Thorsson.

När planerna på en forngård började ta form kom det nästan omgående ett erbjudande från friherre Silfverschöld på Koberg om en framkammerstuga byggd på 1700-talet. Huset revs och transporterades till Vadbacka 1951. Sedan följde ett utdraget arbete med att bygga upp stugan igen. Det krävdes många arbetstimmar av frivilliga. Invigning ägde rum den 9 september 1955. Stugan möblerades med möbler från trakten och användes till styrelsemöten och andra sammankomster.

1953 köpte föreningen en skvaltkvarn med rötter från 1600-talet, belägen vid Boaredal några kilometer från forngården. Den renoverades grundligt av erfarna timmermän 1999 med ekonomisk hjälp av Riksantikvarieämbetet. Kvarnen går fortfarande att mala i. Här firas gökotta varje år och den förevisas på Kulturarvsdagen.

Under åren har forngården kompletterats med en ladugård, en smedja och en äldre byggnad som används som förråd. Under 1980-talet flyttades sockenmagasinet till forngården. Detta byggdes under nödåren i slutet av 1800-talet, centralt placerat i Skepplanda by. Denna byggnad består idag av två våningar. Undervåningen innehåller samlingslokal och kök. På övervåningen inreddes ett museum. Så var hembygdsgården komplett och kallas Grönköping utifrån att platsen omnämns som en gammal handelsplats nära Grönån.

På Grönköping firas varje år valborg, midsommar samt hembygdsdag i augusti. Därutöver anordnas diverse andra arrangemang och visningar. Styrelsen är just nu sysselsatt med arkivering av det stora material som föreningen har samlat under åren. Detta lämnas till ett föreningsarkiv och blir på så sätt sökbart på nätet.

Det blev en trevlig tillbakablick över vad som hänt under dessa 70 år och varje deltagare på festen fick med sig en skrift med information om det som hänt i föreningen under åren.

Västergötlands Hembygdsförbund representerades på jubileumsfesten av dess ordförande Sven-Åke Mökander som delade ut diplom och hedersnålar till dem som gjort stora insatser för föreningen genom åren. Skepplanda Hembygdsförening vill framföra ett varmt tack till alla dem som arbetat för föreningen under åren.

Andra föreningar gjorde sin uppvaktning med tal och vackra blomsteruppsättningar. Slutligen bjöds det på sång och musik av medlemmar ur spelmannslaget Kafferast. Det blev en minnesvärd och mycket trevlig kväll i Skepplanda Hembygdsförening som vi kommer att glädja oss åt länge.

*Siv Grahn
Skepplanda Hembygdsförening*

Wienerbröd och fläskkotlett i skogen

Vi förflyttar oss nästan sextio år tillbaka i tiden och hamnar på en helg i september 1960 som blev lite annorlunda för mig och ett gäng andra repsoldater. Det var på den tiden då militären hade repetitionsövningar med jämna mellanrum.

Jag tillhörde Elfsborgs Regemente i Borås (I15) och vi var ganska många som var inkallade till repetitionsövning. Efter någon veckas övning i Boråsområdet skulle vi delta i en stor manöver runt Skövde. På väg dit skulle några av kompanierna från Borås ligga i tält i trakten av Axvall. Mitt kompani skulle sätta upp våra tält strax utanför Istrum. Jag tror vi kom dit på fredagseftermiddagen. När tälten var på plats skulle min pluton, cirka tjugo signalister, se till att kompaniet fick både telefonförbindelse och radioförbindelse.

Detta var långt före mobiltelefonernas tidevarv, så några soldater byggde en telefonledning från tältplatsen till en telefonledning där vi kunde koppla in oss på någon ledning som gick till en vanlig abonnent som vi fick låna ledningen av.

Inackorderad

När manövern var igång då bodde både manskap och befäl i tält, men innan det blev riktigt allvar då fick befälen bo i privata hem. Jag var sergeant och skulle dela rum med ett par kollegor hos ett trevligt par i Istrum. Min säng var en hopskjutbar säng som jag var lite fundersam över hur jag skulle kunna sova i, men det gick alldeles utmärkt.

Fick inte åka hem

På lördag middag var det dags för de flesta att få åka hem på permission. Det kom bussar och hämtade lediga soldater vid de olika kompanierna. Men alla fick inte åka hem. Det måste finnas en vaktstyrka som såg till att det inte kom objudna gäster och hälsade på i tälten och i fordonen som stod uppställda. Jag tillhörde det gänget som inte fick åka hem. Jag skulle vara dagofficer från lördag middag till söndag kväll. Det innebar att jag var chef för vaktstyrkan.

Eftermiddagen avlöpte utan problem, vädret var gott och vi hade det mysigt i skogen. När det blev mörkt, då satt eller halvlåg vi i tältet, eldade i kaminen, karbidlampan lyste i taket och en del av oss berättade mer eller mindre sanna historier. Men ingen radio och inga tidningar.

Dags för kaffepaus. Ett wienerbröd och en kopp kaffe är lika gott vare sig det serveras vid köksbordet eller i skogen. Foto: Monika Moberg Kilefors

Lite osanning

Någon gång fram vid åttatiden fick jag en idé. Jag talade om för gänget, att jag var tvungen att åka till ett av de andra kompanierna och kolla läget, men jag skulle vara tillbaka om en halvtimme.

Min färd gick direkt till ett Café i Axvall. Där laddade jag upp med wienerbröd och kakor och jag kunde också köpa några tidningar. När jag kom in i tältet igen och visade upp vad jag köpt blev det stor glädje och en mysig kväll.

Fläskkotlett i skogen

Söndagsfrukosten klarade vi av i tältet, men middagen skulle vi äta hos Trosskompaniet. Det var ett stycke dit, så det blev en biltur. Vi fick dela upp gänget i två grupper, då vi inte fick lämna området utan bevakning. Det var en jättefin septembersöndag. Middagen hade kockarna lagat i kokvagnen ute i skogen. När vi kom fram fick vi veta, att vi skulle bjudas på fläskkotlett, sås och potatis. Om vi fick någon dessert minns jag inte, men jag minns att vi tyckte det var fantastiskt gott och jag hoppas att kockarna, som förmodligen inte var kockar i det civila, fick applåder.

När jag hör orterna Istrum och Axvall tänker jag ofta på den här septemberhelgen.

Leif Brunnegård

Slottet Höjentorp

En historisk närhet

I till vägen mellan Eggby och Varnhem i det vackra Valle härad ligger den gamla kungsgården Höjentorp. Området som är typiskt för Valle är en lummig och mycket örtrik lövskog med en krans av små sjöar, kärr och öppna myrmarker. Höjentorp har en mycket lång historia och har genom tiderna haft både glansdagar och bistra perioder.

Gården hade en gång mark och ägor i fem socknar och var taxerad till sju mantal. Ett mantal beräknades i regel i åker och ängsmark och uppskattades i tunnor såd man kunde få på sin odling (tunnland). Antalet utgjorde den skattekraft som hemmanet skulle prestera. Namnet på gården Höjentorp har skiftat. De mest kända är: Ögnatorp, Agnatorp, Hejnetorp, Högnatorp och Hägnatorp. Enligt en gammal sägen skulle Höjentorp först ha bestått av två torp. Det ena hette Höjen och det andra Torp. Detta anses av många som troligt, då ju gården, som förut nämnts, hade marker i flera socknar. De socknar som omnämns är Ekby (Eggby), Höglunda (Öglunda), Skarke (Varnhem), Lundby, Stenum och Skärv.

Biskopen Andreas Rhyzelius ansåg att Höjentorp var ett Öd. Det vill säga ett antal jordegendomar, torp och mindre brukningsenheter. Ödet Höjentorp hamnade omkring 1190 under en biskop i Skara efter en tidigare biskops död. Säkert fastställt är emellertid att år 1283 ägde Magnus Johansson Engel Höjentorp. Han skrev i juni detta år från Kalmar angående försäljning av gården till biskop Brynolf i Skara för en summa av 220 mark. Tydligt ändrade han sig, för i januari följande år skänkte han gården, med alla tillhörigheter som åkrar ängar, skog och fiskevatten, till biskopsstolen i Skara, för evärdlig tid.

År 1305 skrev sig Bengt Algotsson Lagman på Höjentorp.

Höjentorp blev i kyrkans ägo fram till reformationen 1527 då den övergick till kronan. Under striderna mellan Magnus Ladulås söner nämns gården ett par gånger. Hertig Erik med sin unga gemål Ingeborg, kung Hakons dotter från Norge, tillbringade julen 1313 på Höjentorp efter att ha hållit hov och tornerspel i Lödöse. Det sägs också att de med sonen Magnus vistades på gården under julhelgerna både 1316 och 1317.

Under 1300- och 1400-talen är saknaden av uppgifter om Höjentorp stor, bortsett från ett **premebrev** skrivet i Björsäter, där det står att biskop Peter i Skara hade Höjentorp som prebende år 1331 med 2 oxar, 4 kor och en mark spannmål.

Nästa gång man stöter på namnet och gården är under Gustav Vasas regering. År 1540 tillsattes Lasse Pedersson Hård av Segerstad som fogde över Höjentorp.

Gustav Vasa besökte gården i mars 1550, där han författade en mängd brev i regeringsangelägenheter, bland annat om handeln med Lübeck och om slottsbygget i Vadstena. Härifrån beställde han den båt som skulle ta honom över Vättern till Vadstena.

Kungen var fanatiskt intresserad av lantbruk, djuravel och ekonomi. Han tog själv aktiv del av arbetet på alla sina kungsgårdar runt om i riket. Under sina sista levnadsår skrev han om boskap som skulle föras till Höjentorp. Han skrev om sådden, dikningen och om gödslingen. Det finns en förteckning över hur många kreatur det fanns på gården. Den upptar: 62 kor, 50 oxar och 213 ungnöt. En ansenlig mängd även i dagens mått. Kort före sin död 1560 upprättade han sitt testamente där han också nämnde Höjentorp.

Han överlät kungsgården till sonen Karl som lät uppföra en mäktig träbyggnad i tre våningar med två flygelbyggnader. Huvudbyggnaden uppfördes på källarvalven efter det äldre huset som i juli 1556 brändes ned av härjande danskar. Karl var liksom sin far mycket intresserad av jordbruk, kreatur och skogsbruk. Han anlade stora trädgårdar och importerade olika trädslag och växter. Han uppmanade allmogen att göra nyodlingar och lovade sex års skattefrihet och evärdlig besittningsrätt vid nybygge.

Att Karl IX trivdes så bra på Höjentorp berodde mycket på att han även när han blivit kung behöll en särskild äganderätt till hertigdömet, och man vet att hans intresse för Skaraborg var stort. Resorna hit och vistelsen på Höjentorp och i Mariestad vittnar tydligt om det.

Enligt traditionen firades år 1592 ett storslaget bröllop mellan Hertig Karl och den stränga prinsessan Kristina av Holstein-Gottorp. Hon färdades från Kiel i Tyskland via Kronborgs slott i Danmark och Laholm hit och möttes i Broddetorp av hertigen och hans lysande följe. Det finns i Rigsarkivet i Köpenhamn en resehandling med intressanta detaljer. Där beskrivs också Höjentorp som ett jaktstolt, som var omgivet av 75 fiskrika sjöar. Stora som små. Sedan sällskapet vilat ut på Höjentorp efter bröllopet fortsatte färden till Marieholm och Nyköping. Man kan ifrågasätta riktigheten i att bröllopet bara skulle ha tagit ett dygn.

Enligt skrifterna var Kristina som drottning ett

Höjentorps kungsgård i Eggby socken. Foto: Sören Andrén

hår av hin, som till och med förbjöd hovet att bena ur strömmingen och mätte upp syträden åt tjänstefolket. Hennes son Gustav II Adolf fick böja sig för hennes vilja och avstå sin ungdomskärlek, den sköna Ebba Brahe, och i stället gifta sig med Maria Eleonora av Brandenburg.

Under 1500-talets sista årtionde inträffade flera missväxtår. År 1596 såg inledningsvis väldigt bra ut med ett möjligt överflöd av säd så att det skulle bli korn nog i landet. Men vid prästmötestid i juli månad, då folket var på Skara marknad, kom så mycket regn att alla broar flöt bort och folket hade stor möda att ta sig hem. Jorden blev sjuk i tre år och kunde inte bära någon väsentlig skörd. Hungern och skatterna drabbade folket hårt, men de hade konungens hjärta med sig och han bestraffade fogdar som gick för hårt fram med skatteindrivning. Han var strängare mot fogdarna än vad fader Gustav varit.

Det var många kungliga fester på Höjentorp dit hertig Karl och hans Kristina bjöd in herrskapen från gårdarna runtomkring. Man ordnade jakter uppe på Billingen och man kan läsa att det jagats älg år 1596 med gott resultat. Efter riksdagens ”Herremöte” i Arboga 1597 begav sig Karl till slottet ”för att bättre kunna giva akt på herrarnas förehavanden”. Som kung besökte han också slottet på sin Eriksgata 1609.

Gustav II Adolf var som kung sällan hemma i Sverige, men att han som prins och befälhavare över svenska armén förde en mycket stor truppstyrka genom Skaraborg år 1611 finns det belägg för. Att Höjentorp passerades vet man eftersom prins Gustav Adolf har kvitterat förtäring vid kungsgården för mer än 2000 knektar och över 600 ryttare.

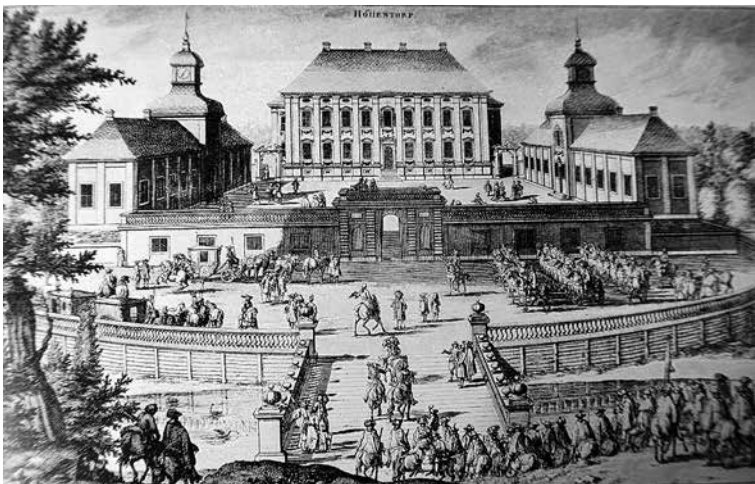
Mellan 1634 och 1660 var Höjentorp säte för landshövdingarna.

Den 18 mars 1647 fick Magnus Gabriel De la Gardies hustru Maria Eufrosyne av Pfalz Zweibrücken, köttslig kusin till drottning Kristina, Höjentorp som bröllopgåva. Det blev starten för Höjentorps verkliga storhetstid. Godset utvidgades efterhand med kringliggande hemman som drottningen överöste Magnus Gabriel med. Han var känd som den som satsade på byggnation och underhåll. Varnhems klosterkyrka räddades genom De la Gardies initiativ och pengar. Naturligtvis dög inte det gamla huset på Höjentorp som det var, utan ett större och finare måste byggas. 1658 befäller greven att planerna på ett nytt slott skall fullföljas och året därpå startades bygget. Slottet byggdes i tessinsk stil efter förebild från Riddarhuset i Stockholm. I stil är Mariedals slott, ett systemslott. Brädfodringen utformades och färgades så att fasaden gav intryck av att vara utförd i sten.

I ett inventarium efter Maria Eufrosynes död finner man en beskrivning av slottsgemaken. På övervåningen fanns den förnämliga Kungasalen och dess förgemak samt majestäternas kammare och matsal. I den nedre var grevens matsal, kammare och kabinet de viktigaste rummen. Flyglarna hade mera anspråkslösa rum. Slottskyrkan sköt ut från byggnaden åt öster. Ett genomgående drag i alla De la Gardies kyrkorum är målade emblem med verser i gult. Där fanns ett mycket gammalt orgelverk med bara två oktaver med så breda, grova och tröga tangenter att de måste tryckas ned med knäna. Psalmerna gick därför mycket långsamt.

Parken var en anläggning med terrasser mot sjösidan som tydligt kan ses än i dag.

Det finns inte många teckningar och bilder av det förnäma slottet. En av de få är de av Erik Dahlbergs mycket förskönade kopparstick som finns i hans

Höjentorps slott på ett kopparstick från år 1694. Ur *Suecia antiqua et hodierna*.

Suecia Antiqua. Dahlberg var där vid tre tillfällen 1678 och 1680 samt 1691. En annan bild finns i Byggnadsstyrelsens arkiv. Den är säkert verkligheten närmare.

År 1681 berövades Magnus Gabriel De la Gardie alla sina egendomar förutom två. En av dem var Höjentorp. Hans ekonomi raserades och han hamnade i onåd hos kungahuset. I april 1686 dog han och begrovs i sitt magnifika gravkor i Varnhems klosterkyrka. Hans änka fick i nåder behålla Höjentorp.

De la Gardies slott fick en för kort historia. Den 4 september år 1722 anlände Hans Kungliga Majestät Kung Fredrik den förste och hans gemål Ulrika Eleonora med ett par rådsherrar och biskopen Jesper Swedberg i Skara till Höjentorp. Någon i personalen anmälde att någon hade yttrat sig om att det var kallt i slottet, varför man då gästerna var på promenad satte igång att slänga in smör och ister i de öppna spisarna i akt och mening att snabbt få upp värmen i slottet som snabbt övertändes. Det fina herrskapet tog sin tillflykt till en hög kulle där de kunde beskåda tragedin. Därför heter den idag **Drottningkullen**.

Gården Höjentorp byggdes aldrig upp, men en ny gård i ett plan uppfördes på en plats väster om ruinen på andra sidan vägen. 1814 påbörjades den andra våningen där och en ny södra flygel.

*Sören Andrén, Skövde
i samarbete med Björn Lippold,
chef Garnisonsmuseet i Axvall*

Vårgårda uppkopplat redan under 1880-talet

1883 kopplades två städer samman med telefonens hjälp första gången i Europa. Det var Alingsås som fick kontakt med Långedragts värdshus i Göteborg. Närbelägna Vårgårda var förstas ut också tidigt ute och i Vårgårda Hembygdsförenings årsskrift för 2018 berättar Bo Wallentin om när telefonen erövrade Vårgårda.

Han skriver också om de telefonister som fick detta i Sverige unikt populära kommunikationsmedel att fungera. Alla, utom möjligen några chefer, verkar ha varit kvinnor och skälet var enkelt. Lönerna var så låga att ingen karl vill ha jobben, kvinnorna däremot ansågs kunna klara sig eftersom de inte hade någon familj att försörja.

Bra service

En telefonist under 1940-talet berättar att de kunde höra många både glada och sorgliga saker i telefonen. Fast de fick förstas inget berätta om vad de hörde. Men

lite kunde de avslöja, det lärde jag mig på 50-talet som journalist. Ibland när jag ville bli kopplad till ett nummer, sa telefonister: Döm ä inte hemma, döm drecker kaffe i Storegårn. Ska ja koppla dit?

Sådan service finns inte idag. Bo Wallentin skriver också om kultorfabrikerna som misslyckades med satsningen på kultortv, paret Thelin som lämnade hela arvet till pigan och luftbevakningstornet på Flaskberget som skulle slå larm om fientliga flygplan dök upp under kriget.

Gick som en dans

Jag fastnar dessutom för en affisch från Folkets Park i Vårgårda där det framgår att det bara kostade en krona i entré på lördagen för att dansa till Gerrys orkester. Fast då fick man kanske betala dansbiljetter också. Jag minns från den tiden att vi dansmusiker ibland blev tillsagda att spela korta danser för då gick det åt fler biljetter.

Årsskriften är på 16 sidor, har sammanställts av Bo Wallentin och innehåller massor av gamla bilder.

Hans Menzing

Vackra Valle kunglig favorit

De kungliga besöken i Vallebygden har varit många under seklerna, liksom visiterna av andra bemärkta personer. Det konstaterar Ewert Jonsson i en artikel i senaste numret av hembygdstidningen Körsbärsblomman.

Det är en medlemstidning för Eggby-Istrum-Öglunda Hembygdsförening, och trots att Ewert bara noterat besöken i dessa socknar så är det imponerande. I centrum står Höjentorps kungsgård. De flesta besöken mycket fredliga och trevliga.

Kunglig trolovning

Ett undantag är en strid som skall ha stått på Eggbyslätten mellan två Erikar som slogs om makten efter kung Stenkils död. Trivsammare var det nog när hertig Erik firade jul här 1316 tillsammans med sonen Magnus, som senare blev svensk kung.

Gustav Vasa kom hit liksom Johan III, och lillbrorsan Karl, senare Karl IX, skall rentav ha trolovats här med sin andra hustru Kristina av Holstein 1597. För att nämna några i raden.

En kunglig gäst har rentav fått en minnessten i Eggby. Det är Carl (han stavas så på stenen) XI som hyllas för att han mönstrat Västgöta ryttare och knektar på Eggby ängar

Valdemars kulle

I tidningen hyllas också en Vallebo som betytt mycket för den vackra naturen. Ann Nilsson berättar, med många färgbilder, om ögonstenen Valdemars kulle. Valdemar hette Svensson i efternamn och kullen ligger i Kärr, Öglunda. Han vårdade kullen med all dess blommande rikedom med stor omsorg och fortfarande sköts den av ideella krafter.

Valdemars och efterföljarnas insatser är verkligen värda att hylla. Jag minns ännu många år senare vandringar jag fick göra på kullen med Valdemar. Även en okunnig stadsbo njöt storligen. Ann Nilsson ökar på njutningen här när hon använder en del gamla namn

Borås och Djäknesundet två av SJ:s resmål i Sverige

SJ har tio klimatsmarta svenska resmål som alternativ till utländska destinationer. En tävling har utlysts där man får rösta på sitt bästa resmål. Resultatet har inte visats vid denna tidnings pressläggning, men vi kan nämna att Borås finns med. Staden har i tre år arrangerat street-art-festivalen No Limit. Konstnärer från hela världen har förvandlat stadens byggnader till ett konstgalleri.

Carl XI hyllas på en sten i Eggby som minne av hans mönstringar av Västgöta ryttare och knektar.

när hon räknar upp vackra växter. Oxeläggår, hättébär, sterregräs och beklomster. Om ni undrar så kallas de också för gullviva, backsmultron, darrgräs och tjärblomster.

Granen på Näs

Vi kan också läsa om en spännande julgran på Näs, musikanten Albert Löfgren märkliga herdaminnen och nyheter från Istrum i tidningar från 1700-talet. Det är alltså som vanligt en läsvärd tidning. Redaktör är Hjärdis Lundberg och tidningen är på 28 sidor.

Hans Menzing

Även Djäknesundet, några mil norr om Karlsborg, finns med på listan. Efter en tågresa till Skövde och en buss-tur till Karlsborg kan man ta sig till Djäknesundet. Höga klippor omgärdar det inbjudande badvattnet och den gröna skogen ger dig ro. Från de höga klipporna kan man hoppa ner i vattnet. En fin och barnvänlig sandstrand. Djäknesundet är ett naturreservat, som även lockar dyk-entusiaster. Lämpligt utflyktsmål!

Hantverksmässa i Fornbyn Skara

Planera redan nu in den 14 september kl 10–15 !

En lördag i september förra året arrangerade Skara Gille, Västergötlands museum och Västergötlands Hembygdsförbund en hantverksmässa i Fornbyn med en rad utställare, serveringar och guidningar, kombinerat med intressanta föreläsningar i museet.

I nästa nummer av Västgötabygden publiceras en fylligare presentation av 2019 års hantverksmässa den 14 september kl 10–15!

Om du önskar mer information redan nu, kontakta Skara Gillens älderman, Tommy Kroon, 0705-91 24 55.

E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

Lysande kungakrona

Toarpskronorna påstås ha Olof den heliges kungakrona som förebild.

Toarpskronor kallas de ofta fortfarande, trots att dessa bordsljusstakar av järn tillverkas lite varstans. Namnet kanske beror på gamla sägner om att förebilden

varit en kungakrona i guld som Olof den helige lämnat i ett litet kloster i Toarp, men aldrig fått tillfälle att hämta eftersom han dödades i striderna i Norge. Så kronan bevarades som en dyr skatt, och inte ens Gustav Vasa lyckades få tag i den trots flitiga försök. Kronan försvann först när Katarina Rabe från Germundared i Toarp tog med den då hon flyttade till Livland. Hon uppmärksammades så småningom av tsar Peter den store och kanske var det kung Olofs gamla kungakrona som Katarina bar när hon kröntes till rysk tsaritsa.

Bröllopskrona?

Detta är en mycket kort och förenklad sammanfattning av en lång artikel av Anders Behn i senaste numret av kulturtidningen Mimerns brunn. Han återger en lång rad olika folkliga berättelser om kungakronan och dess öden, historier som säkert skall tas med en stor nypa salt liksom berättelsen att en flicka från Toarp blev tsaritsan Katarina I i Ryssland. Andra menar att kronan skulle vara tillverkad tidigt

på Balkan och använts i den grekisk-ortodoxa kyrkans bröllopsceremonier. Detta är ju extra intressant eftersom det finns många berättelser om att just grekisk ortodoxa tron skulle nått oss först, och i Kattunga inte så långt bort skall den första kyrkan varit byggd av en hemvändande väring för grekiskt ortodoxa i bygden.

Det finns alltså rader av berättelser om hur sambandet mellan en medeltida kungakrona och dagens ljusstakar kan ha uppstått. En del av sägnerna kan rentav vara uppfunna av klosterbröderna för att locka skaror av pilgrimer till sitt kloster.

Guldkrågarna

Mest spekulationer alltså, och det är det väl också i en artikel om att de vackra guldkrågarna från Ålleberg och Möne skulle minna om stora centrala offerplatser dit västgötarna vandrade vid hedniska högtider.

I tidskriften, som är på 52 sidor, utgiven av Vättelejusetets förlag i Vara med Christina Ström som redaktör, berättas också om Napoleon från Hudene som prövade på att förfalska mynt. Han avslöjades snart och fick sitta fem år i fängelse i Vänersborg. Hans förtjänst på de förfalskade mynten var nog inte så stor, men mynt som överlevt bland samlare har senare sålts för tusentals kronor.

Orättvist, hade nog Carl Napoleon Svensson tyckt, en tusenlapp skulle varit en förmögenhet för honom.

Hans Menzing

Unika arkeologiska fynd i Sexdrega

Under våren och hösten 2018 gjordes en unik upptäckt i samband med en arkeologisk förundersökning av Västarvet. Inför detaljplan i området Källered i Sexdrega samhälle påkallade grannar mig, ”är det inte där du Morgan tror, att det kan vara fornlämningar?”

Varpå jag informerade Samhällsbyggnadsförvaltningen, Svenljunga kommun, i januari månad att det borde göras en arkeologisk förundersökning i området.

Jag har tolkat Källered som ett område med fornlämningar. Efter att ha rekognoscerat i bygden vid Ättran och befintliga fornminnen, lägger man pussel av vår historia.

Av stor fascination för en sådan här bygd, rik på historiska lämningar, började jag mer studera denna del av Ätradalen efter min inflyttning till Sexdrega 2010.

Från våren 2011 började jag med historiska guidningar i Sexdrega. Intresset var stort och det har blivit en trevlig tradition varje vår.

Området Källered ingår i min historiska guidning.

De arkeologiska förundersökningarna skedde under vår och höst. Skälet till ännu en undersökning under hösten var att de under våren fann flertalet lämningar, såsom den vikingatida byggnaden. De andra byggnaderna, två långhus, fann Västarvet på hösten. Ett långhus från förromersk järnålder, 500 fkr – kristi födelse. Ett långhus från folkvandringstid, 350–550 ekr. Storleken är ca 35-40 meters längd och 9 meters bredd. Var det manne en hövdingahall?

Fascinerande är att byggnaderna endast ligger ca 100–150 meter från varandra. Med glädje har Samhällsbyggnadsförvaltningen godkänt mitt förslag till bevarande av fornlämningarna och att det sätts upp informationstavlor samt görs kulturled på platsen, inom kommunens historia och turism.

Att få den bekräftelsen att hela området faktiskt var forntida boplatser, det jag anat sedan 2010, är en rolig, kittlande och häftig bekräftelse.

Detta unika fynd i Västergötland föranleder naturligtvis att visas upp. Den 29 juni har därför vår förening Historieforum Västra Götaland en historisk guidning då vi visar upp platsen.

*Morgan Nilsson, ordförande
Historieforum Västra Götaland*

Morgan pekar mot vad han tolkar som dåtida boplatser i området Källered, då vid denna guidning våren 2012. 2018 blev det bekräftat.

Modeutställning i Tibro

Kyrkefalla Hembygds- och Fornminnesförening har under mars tillsammans med Tibro museum invigt en modeutställning om forna tiders kläder från 1800-talet till monitorskjortor från 1900-talet. Monitor var ett företag i Tibro under förra århundradet.

Utställningen pågår fram till september i Tibro museum. Där finns även bland annat en basutställning om Tibro som möbelort. Jätten från Kyrkefalla möter oss också i ett rum.

Ny styrelse?

Gå utbildning.

Få självriskcheck!

Kostnadsfri utbildning. Välj mellan
webbkurs och studiecirkel. Självriskcheck
värde 9 300 kr. Läs mer och anmäl er på
sakerforeningsgard.se

"Tack för att vi fått möjligheten att gå en så
intressant kurs. Finns det fler kurser?"

0200-22 00 55 | forsakring@hembygdsforbundet.se
facebook.com/hembygdsforsakringen | hembygd.se

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar 150 kr att få hem sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (beställ t ex till hela styrelsen) är priset 130 kr per prenumeration.

Anmäl till vår kanslist **Eva Mann**, 0512-105 50.
Badhusgatan 13, Box 15, 534 21 Vara.
E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Evas kontorstid torsdagar 9–15.

Kerstin och sonen Sven pionjärer i Sjuhärad

Kerstin Andersdotter på Stämmevad i Sjuhäradsbygden var en av de första förläggarna i början av 1800-talet. Författaren Anders Johnson nämner henne och hennes son Sven Erikson i sin bok **Besvärliga människor – Svenska entreprenörer under 400 år**.

Sonen Sven (1801–1866) blev tidigt faderlös och fick ingen skolgång, utan moder Kerstin lärde honom läsa och en soldat i närheten gav honom några veckors undervisning i skrivning och räkning.

Sin praktiska affärserfarenhet fick han i hemmet, och han blev senare en föregångsman inom textilindustrin. I Rydboholm bildade Erikson Sveriges första mekaniska bomullsväveri 1834, där det fanns tillgång till vattenkraft. I Mark grundades 1853 Rydahls Manufaktur, regionens första mekaniska ullspinneri.

Charles Hill från England

Engelsmannen Charles Hill (1816–1889) värvades av Erikson till Rydboholm 1843 och blev så småningom delägare i bomullsväverier i textilstäderna Borås och Norrköping.

Charles Hill var även den som medverkade till att Alingsås blev en industristad. Han införde ångmaskiner, anlade gasverk och gatubelysning bland annat. Han var även socialt engagerad och gav stöd till sjukvård, skola och föreningsliv.

En bronsbyst av Hill finns i nutid på Lilla torget vid ån i Alingsås.

Mor Anna på Selgered

Två andra pionjärer inom förläggarverksamheten i närheten av Borås var Anna och Johannes Johansson på Selgered. När maken dog 1851 fick Anna ensam ta hand om verksamheten. Hon var analfabet men duktig på att ta hand om ekonomin, och hon var mån om att barnen fick bra utbildning.

Tre av sönerna fortsatte inom handeln med garn och tyger. De var verksamma i Gamlestaden och Sjuntorp, Krokslätt och Mölnlycke samt Gårda. I en senare generation tog man namnet J:son Mark.

Monika Moberg Kilefors

Teckning: Börje Brorson

Aktion på Heajaert

En kväll i början på mars när ja satt å grunna på va ja sulle skriva um denne gången kom ja å tänka på dä di förr kallte en Bonnaktion. Dä handla inte um att en kunne köpa säk en bonne på aktion, men en kunne köpa ena ko eller en gres, ett hackelseverk eller nôken rulle taggatrå. Dä kalla di dä för uteauktion. Men sålde di möbler, postelin, gruter å kanske böcker då va dä inneauktion.

Tankar frå bögda

Den aktion ja kom å tänka på börja mä en uteaktion å sluta mä en inneaktion. Sum ja minns et va dä två sösken, Albert å Hildur, sum bott på Heajaert. Albert hade dött å då velle Hildur inte bo kvar själver så ho böggde säk ena stûva ett stöcke därifrå.

Dä va la inte så ofta dä va en aktion i sockna, så dä va ju rolit å va mä. Ja va la kanske tie år. Farbror Stångberg va aktionsropare, men vem sum skrev hûgar ja inte. Aktion börja ve lagårn å dä va fasa rolit å titta på gubba när di bjö. En del ropa högt å ljudelit, nôka necka bara å vessa vinka mä ene näven. Ja kunne inte förstå hur farbror Stångberg vesste va gubben bjö när han bara necka eller vinka mä näven.

När farbror Stångberg hade sålt allt sum fanns i lagårn, i vagnboa å på lon då ble uppehåll ena stunn.

Så geck vi över vägen fram te stûva. Där hade di bôt ut möbler å gruter å en del sum ja inte hûgar nu. När di börja sälja söddet sum vart inne i köket å i rummena, då minns ja att ja töckte dä va lite otäckt att di sålde tant Hildura saker. Hur sulle ho klara säk nu? Va ja inte försto va att dä tant Hildur sulle ha i si nya stûva, dä hade di redan kört dit.

Um dä va aktion i sockna kunne en få lämna saker sum en velle bli å mä. Ja tror att dä va denne gången lärinna hade lämnat ena söffa te försäljning. Ho va inte gefter, men dä hade la hänt att ho hatt herrbesök. Dä vesste farbror Stångberg å när han berättat för kundera vecka redir söffa lärinna velle sälja, då skrädde han inte ola. Å så avsluta han dä hela mä "Eller va seger du Rikard?". Han hade la provat söffa nôken gång. Dä ble stort jubel. Relationera mella Stångberg å Rikard ble la inte bätter efter denne aktion. Men vi sum va mä på aktion feck ett minne för livet, men när ja tänker påt nu ätter drugt sjutti år förstår ja allt att farbror Rikard ble förgrömmater.

Håkansson

Satsa på natur- och kulturmiljöer nära dig

Märta's sjöbod – Rossö Hembygdsförenings museum i Rossöhamn.
Foto: Anna Lärk Ståhlberg

I Åsarp får Fageråsstugans ladugård nytt vasstak. På hembygdsgården i Ornunga ska ett nytt servicehus med toalett, kök och samlingslokal byggas. I Tegneby ska jordbrukaren skylta stigar mellan hållristningar på gården. På Askerödsgården lades ena sidan av taket om och en ny parkering byggdes.

Kanske är din förening, organisation eller företag intresserad av att göra liknande insatser? Då kan ni söka projektstöd från landsbygdsprogrammet för utveckling av natur- och kulturmiljöer och hembygdsgårdar. Inför 2019 finns det cirka 30 miljoner kronor kvar.

Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljöer

Stödet ska bidra till att förstärka landskapets natur- och kulturvärden på landsbygden, inom en by eller bygd, och att nå miljömålen. Projekt ska också bidra till att utveckla bygden till en attraktiv plats att leva i, till exempel främja friluftsliv och rekreation, främja besöksnäring och upplevelser och annat företagande i bygden.

Stöd finns att söka för:

kulturhistoriskt värdefulla byggnader, inklusive överloppsbyggnader
att återskapa park- och trädgårdsmiljöer, murar, gårdsgårdar och andra värdefulla kulturmiljöer
att anlägga småbiotoper och andra värdefulla naturmiljöer

Stöd till hembygdsgårdar

Stödet ska bidra till att ta till vara och vårda kulturhistoriskt värdefulla byggnader och tillhörande trädgårds- och gårdsmiljöer. Det ska också bidra till att utveckla hembygdsgården som en mötesplats eller ett turistmål. Då kan ni behöva investera i mer än byggnaderna, till exempel förbättra tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning och ge information på olika språk. Sök stöd för att:

restaurera, om- och tillbygga hembygdsgården utan att dess kulturhistoriska värde förstörs
göra informationsinsatser till besökare om bygden kopplat till hembygdsgården
bygga ny serviceanläggning för besökare

Bra att veta

Det är också viktigt att veta att det finns krav på annan offentlig finansiering. Denna måste vara klar innan man kan söka projektstöden. Du kan söka medfinansiering från kommun och region. Om du vårdar en kulturmiljö eller kulturhistoriskt värdefulla byggnader kan du söka Kulturmiljöbidrag från länsstyrelsen. Men tänk på att det inte är säkert att du kan söka för allt som ingår i projektstöden.

Att flera föreningar och företag på bygden samverkar är bra att nämna i ansökan. För Mårdaklevs Naturskyddsförening kan detta ha varit avgörande. Hembygdsgården har olika aktiviteter, mat och boende för gäster finns på Gästgiveriet och det omgivande naturreservatet används för vandringar.

– Vi stöttar varandra, säger Aina Nilsson från föreningen. Hon tycker också att det var ovärderligt att de tog hjälp av någon som kunde ekonomi och mer om EU-stöd.

*Ann-Charlott Hajdu-Rafis
Enheten för landsbygdsutveckling*

Taket på boningshuset på **Askerödsgården** renoveras.
Foto: Anna Lärk Ståhlberg

Södra Ving – Tjugondag Knut

Södra Vings Hembygdskommitté bjöd in elever och personal, i åk 1 och 2 vid Hökerums skola, för att dansa ut julen den 14 januari. De var ett 80-tal barn, som kom till den lilla Bogastugan, vid sjön Tolken, Tolkabro i Ulricehamns kommun.

Evenemanget inleddes med en kort berättelse om varför man dansar ut julen tjugo dagar efter jul, Tjugondag Knut. Därefter dansade alla barn och vuxna runt granen till kända danslekar för barn, såsom ”Räven raskar över isen” och ”Mormors lilla kråka”.

När dansen runt granen var slut, bjöds det på saft och bullar för barnen inne i stugan och i smedjan. I smedjan fick barnen också möjlighet att prova på att hamra på glödgat järn, vilket barnen tyckte var spännande. Inne i stugan hade barnen frågor om varför det var så lågt i taket och hur många man bodde i denna lilla stuga. Barnen fick också titta in i ladugårdsbyggnaden, där många äldre bruksföremål finns samlade. Även här fanns det många frågor från barnen.

Avslutningsvis fick barnen träffa Tomtemor, som satt vid spisen, som värmdes så skönt i stugan. Tomtemor delade ut fruktpåsar till barnen, som artigt tackade i hand. Några barn neg och bockade också.

Barnen visade ett stort intresse för det de fick se och uppleva på denna vistelse vid Södra Vings hembygdsgård.

*Gun Samuelsson
Kommittén för Barn och Unga
Södra Vings Hembygdskommitté*

Ungdom och hembygd i Aplared

Spontan dans kring granen var det första barnen ordnade själva när det var rast.

Samtliga foton: Inge Petterson, Ljushults Hembygdsförening.

Att få ungdomar intresserade av hembygdsarbete

Ljushults Hembygdsförening i Aplared har utvecklat ett koncept för att låta skolungdomar möta hembygdsarbete på ett roligt och lustfyllt sätt. Detta är viktigt om vi skall få våra ungdomar intresserade av vårt kulturarv.

Vi ordnar fyra olika aktivitetsdagar som barnen väntar på och verkligen ser fram emot.

Vid vår hembygdsgård får eleverna möta olika aktiviteter. Beroende på ålder får de göra olika saker. Hela skolan med ca 80 elever från nollan till sexan deltar.

Aktiviteter för alla är en historisk promenad med frågor om Aplareds utveckling, som vi håller på att skriva en ny bok om. Där går de minsta i större grupper och diskuterar svaren och frågorna med varandra. Vi har i aktiviteterna lagt in information som kan hjälpa de uppmärksamma. En annan aktivitet är pinnbrödsbakning, som vi tänkte att bara de yngre skulle göra, men efter tydliga önskemål får alla elever göra det. Eleverna i femman och sexan får prova på smide i smedjan.

Sågning och klyvning av ved är också en populär aktivitet och att stapla ved är en höjdartävling. Det populäraste är nog att tvätta på gammalt vis, för ni kan inte tro hur effektivt det tvättas.

Sockenbok till alla elever i sexan

Ljushults Hembygdsförening besöker skolan med två representanter, som delar ut en sockenbok till alla elever i årskurs sex. Vi gör detta i början av skolarbetet för att barnen i skolan skall jobba med ett arbete om traktens historia. Ofta har de jobbat i små grupper med något speciellt som de är intresserade av. När vi delar ut boken blir det ett intensivt sökande

Julpyssel. Elever vid fikabordet i gamla loftsstugan.

och nästan alla hittar direkt något som de känner igen. Vi är kvar en stund och svarar på deras frågor som brukar vara många.

Historisk promenad

Med årskurserna fem och sex gör vi besök på olika platser, där jag berättar korta historier om samhällets utveckling. Vi använder också vår torpapp där eleverna med sin mobil får leta upp ett antal platser, där torp har legat. Vi besöker Lönnåsen, där jag bor, och eleverna serveras lunch i form av grillad korv med tillbehör. Dagen är fylld av frågor och barnens nyfikenhet är stor och efter ca fem kilometers vandring är vi åter vid skolan.

Eleverna samlade vid Sörum, ett torp under Lönnåsen, som numera är sommarbostad.

Julpyssel med fika

och historier från julfirande från farmors tid. Hälften av eleverna får börja med att pyssla och då gör de julgranskarameller som man prydde granen med förr i tiden. Den andra hälften elever får vara i gammelstugan vid brasan, där jag berättar och de får ställa sina frågor som jag svarar på och berättar omkring. Intresset är stort och barnen har verkligen många bra funderingar och frågor.

Slutsats

För att vi skall nå framgång hos de yngre måste vi finna sätt som lockar dem och att det är roligt, spännande och lustfyllt. På köpet får vi upp ögonen på föräldrar, lärare och skolledare att vi kan tillföra något bra till skolan

och dem som i framtiden skall bli våra efterträdare. Förutom detta är det mycket positivt i vår verksamhet.

När vi berättar ska det vara korta historier med en viss spänning. Om det blir långgrandigt får vi inte deras uppmärksamhet.

Aktiviteter skall vara av slaget ”prova på” för de ska ta slut när det är som roligast, då kommer de tillbaka och vill lära mer senare.

Ta vara på elevernas intressanta frågeställningar och försök att ge dem svar på det som de undrar över. Bygg så mycket som möjligt från deras perspektiv. Det vi tycker är viktigast kanske inte betyder något för dem.

*Inge Pettersson
Ljushults Hembygdsförening*

Fönsterrenoveringens dag den 30 maj

Kursdag i fönsterrenovering anordnas den 30 maj 2019 på flera ställen, bl a i Herrljunga, Vänersborg och Göteborg. Tvådagarskurs i bl a Bengtsfors.
www.slojdochbyggnadsvard.se/
Kurser/fonsterrenoveringens-dag-305/

Mer information om kursinnehåll:

Slöjd & Byggnadsvård

Tel: 010-441 43 60

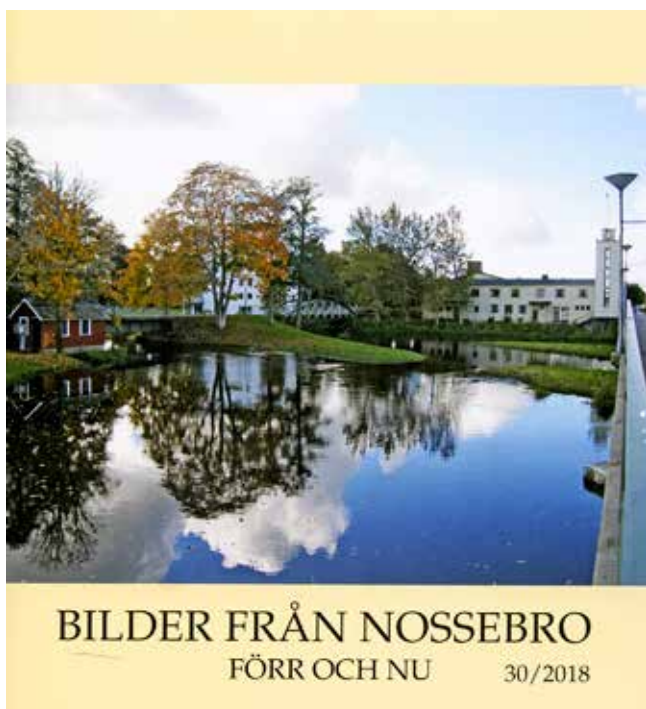
E-post: slojdochbyggnadsvard@vgregion.se

Sommarfönster. Foto: Monika Moberg Kilefors

Bilder från Nossebro

Bilder från Nossebro – Förr och nu – 30/2018 är ett jubileumsnummer. Hösten 1989 beslöt Nossebro Hembygdsförening att ge ut en hembygdstidning. Det har blivit inte mindre än 190 artiklar under årens lopp och en rad foton i svart-vitt och färg.

I jubileumsnumret 2018 finner man ett urval i förkortat skick av tidigare publicerade artiklar från olika ämnesområden.

Nässe-Bro

I nr 1 1989 skrev Åke Tidén om Nossebro och den första kända dokumentation som påvisar att det fanns en bro på platsen. Krigsarkivets handlingar om Gustav II Adolfs resa i landskapet 1613 beskriver hur kungen inspekterade befästningar vid Nässe-Bro.

Rune Niklasson berättar om när tågen började rulla på Västgötabanan vid sekelskiftet 1800/1900. ”Arbetena på Västgötabanan fortgå med oförminskad kraft

Natur- och hembygdsgårdar

Vi har över 100 natur- och hembygdsgårdar i Västergötland. En ”genomsnittlig” hembygdsgård består av två vinterisolerade hus samt sex oisolerade uthus/förråd/lador. I huvudbyggnaderna och oftast även i uthusen finns samlingar av det lokala kulturarvet. Här finns också samlingslokaler.

och med en arbetsstyrka på cirka 1000 man och f n är 120 km av den 140 km långa bansträckningen färdigterasserad”. Hämtat från en artikelserie i Elfsborgs läns tidning 1971.

Ett utdrag ur Arnold Petterssons artikel från 2007 behandlar Kerstinsås kvarn i Nossebro. Hösten 1999 började ett arbetslag att plocka ner ett gammalt godsmagasin i Sollebrunn. Det återuppfördes sedan i Nossebro.

När detta arbete var färdigt fick föreningen Kerstinsås kvarn som gåva av Allmänna arvsfonden och därtill 100 000 kronor. En renovering påbörjades.

Eriksons chark i Nossebro är välkänt och Liselott Larsson skrev om detta företag 1995. Andra personer som är dokumenterade är Elin Pettersson och Anna Karlsson, som bl a arbetade på Järnvägshotellet på Storgatan och hos Boholms, där hon hade ansvaret för matsal och resanderum.

Nossebro marknad, känd långt utanför kommungränsen, har en egen sida. Text av Kerstin Abelsson om en artikel av Hilding Ribbing 1993.

Ett ”krångligt liv” med text av Rune Niklasson är en artikel om Helmi Johansson, som föddes i en ladugård i Toksova två mil norr om Petrograd, dåvarande Ingermanland. Mamma Andotja arbetade på gården. Varje dag åkte hon med tåget till Petrograd för att sälja mjölk på torget. När Helmi var två år kom hon till fosterföräldrar som sedan flyttade till Finland. Så småningom hamnade hon i Nossebro. ”Ett krångligt liv” som Helmi själv uttryckte det.

Pekka Falkås berättar 2009 om sin livsresa från Karelen som finskt krigsbarn till Ännestorp, Barne Åsaka och Fåglum i Västergötland.

Vidare berättas om Biograf Stjärnan och en hel sida med äldre filmannonser som t ex Ung rebell med James Dean.

Vidare berättas om hus som inte längre finns och om smått och gott under året som gått.

Nossebro IF har firat 100 år, Nossebro Scoutkår 75 år och Nossebro Musikkår 70 år.

Monika Moberg Kilefors

Bilder från Nossebro – Förr och nu – 30/2018:

Redaktionskommitté – Kerstin Abelsson, Karl Johan Augustsson, Ingegerd Johansson, Rune Niklasson och Per-Arne Nordqvist. Tryck: Åtta.45 Infomedia AB, Vårgårda 2018

Krokstorps lanthandel får bussar att stanna

Förr låg affärerna tätt på landsbygden. Och de var beredda på storaffärer. Där kunde folket i gårdarna hitta det mesta som behövdes i arbetet. Idag är de flesta borta, de har blivit så få att turistbussarna som söker sig till Nossebro och dess retrolägenhet även stannar till vid Krokstorps lanthandel i Essunga. Och i motsats till lägenheten är den inget museum.

Ett lanthandelsvaruhus kallar Thomas Larsson och Gunnar Hagström den i en lyrisk artikel i Glimtar från Essunga, utgiven av Essunga Hembygdsförening 2018. Fast de nämner det gamla fina namnet boa också, det var till boa man gick när något tröt. Genom åren har det mesta sålts här.

Och fortfarande verkar det vara en bygdens träffpunkt, precis som boa alltid var förr. Så man skulle kunna låna rubriken över texten om Lars-Persgården, Lars-Persgården bevara mig väl. Kerstin Andersson berättar att det i en uppsats från Göteborgs universitet slås fast att den även har ett kulturhistoriskt värde. Precis som affären.

Fast när jag kommit så långt i skrivandet ser jag i lokaltidningen att även Krokstorp nu tvingats ge upp och ägnar sig åt utförsäljning. Affären som en bygdens träffpunkt håller på att bli ett minne även här. Detta är den hårda verkligheten på landsbygden.

Göteborgaren Patrik Edberg frågade sig rentav **Kan man bo i Essunga?** Det var när en flytt blev aktuell när han var 16 år. Idag skulle han inte byta till Göteborg för hur mycket pengar som helst, försäkras han. Gunnar

Krokstorps lanthandel kan förstås ses på omslaget till Essungaglimtarna.

Hagström berättar också om vagnmakare i bygden och om Krokstorps såg AB.

Och så får man förstås också i ord och bild ta del av verksamheten inklusive Västgötaträffen i häftet på 26 sidor med Kerstin Andersson, Patrik Edberg, Gunnar Hagström och Thomas Larsson i redaktionskommittén.

Hans Menzing

Lanthandel i Varola

Urbanisering är när folk flyttar från landsbygden in till staden. Hur många människor bor i staden eller på landsbygden? Det beror helt på vilken myndighet, organisation, politiker eller forskare du frågar. Vissa menar att landsbygden är allt som ligger utanför Stockholm. Klart är dock att mycket av servicen har försvunnit från landsbygden alltsedan 1980-talet.

Under 1990-talet fanns det fortfarande butiker utanför Skövdes centrum – i varje fall en sådan i Varola. Denna lanthandel fanns kvar en bit in på 2000-talet.

Här lördagshandlar Sven Hjertberg anno 1996 av affärsinnehavaren Åke Larsson i Varola.

2019 är snart även skolverksamheten i Varola borta. Något som bl a hembygdsföreningen protesterar emot.

Text och foto: Monika Moberg Kilefors

Till Minne av Jan Henry Svensson

Jan-Henry Svensson (1948–2018), ordförande i Tvärreds Hembygdsförening och sekreterare i VHF avled hastigt i november 2018.

Att livet förändras vet vi alla, också att det sker på olika sätt, är vi även väl medvetna om. När det under höstens mörka tid utan minsta förvarning helt oväntat hände och en akut sjukdom drabbade Jan Henry Svensson och vår vän rycktes bort, kändes det som livet är utsägligt gåtfullt och även kan uppfattas som djupt orättvist. Tiden kändes stå stilla och blev till en tomhet och sorgsenhet som inte kan förklaras då beskedet kom om Jan Henrys bortgång.

Mässen, matsalen, Axevalla Folkhögskola.
Foto: Monika Moberg Kilefors

Jan Henry var för oss i hembygdsförbundet en person som ingav lugn och stabilitet och som vi också kände stor tillit till, som heller aldrig uttryckte sig ogenomtänkt eller behövde tillägga något eller ens förklara sin åsikt ytterligare en gång. En sådan förmåga att uttrycka sig med glasklar elegans men ändå med lågmält lugn är egenskaper som få personer förunnats med. Vi var också ofta förundrade över det extraordinära minne som Jan Henry visade.

Jan Henry var en person som tycktes vara hälsan själv, full av livslust och som hade mycket kvar att uträtta i livet. Det är därför en extra saknad att livet tog slut så oväntat.

Det som berättats om Jan Henrys gärningar både inom arbetslivet och på fritiden vittnar om en sällan skådad förmåga att få saker och ting uträttade.

Inom förbundet känner vi en stor saknad men med säkerhet inget att jämföra med den förlust som framförallt familjen drabbats av, också hembygden med föreningslivet, kyrkan och hemtrakterna runt Tvärred.

Vi minns Jan Henry med tacksamhet och orden, ”Du saknas oss” och en minnesbild som inte förbleknar!

Tack Jan Henry!

*Jan-Olof Berglund,
för styrelsen i Västergötlands
Hembygdsförbund*

Axevalla Folkhögskola

började sin verksamhet 1873 i Ullervad nära Mariestad, flyttade efter fem år till Stenstorp och år 1923 till Axvall. Tidigare hette skolan Skaraborgs läns folkhögskola och hade Skaraborgs läns landsting som huvudman ända till 1982.

Den nuvarande huvudmannen är Stiftelsen för Axevalla folkhögskola, vars stiftare är Sverigefinska Riksförbundet och därför har finska språket ett stort utrymme på skolan, vilket bl a syns på skolområdet som är skyltat på svenska och finska.

Den 11 maj är VHF:s årsstämma här.

www.nya.hembygd.se/vastergotland

Västra Götalandsregionen stöder vår verksamhet

Västergötlands Hembygdsförbund som ingår i HembygdVäst tillsammans med Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund, Bohuslans Hembygdsförbund och Göteborgs Hembygdsförbund, stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd.

Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra medlemsföreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Med stöd från

Nästa nummer av Västgötabygden, nummer tre, kommer i slutet av juni. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Västgötabygden publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Sprängstoff i hembygden!

Denna skylt är belägen i ett litet skogsområde i Sventorp, förmodligen med tanke på järnvägsbygget mellan Skövde och Karlsborg. Foto: Monika Moberg Kilefors

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande,
Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-9436175. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Hans Menzing, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643.
E-post: hans.menzing@telia.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare,
tel 070-642 56 70, Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.
E-post: redvastgotab@gmail.com
eller monika.moberg@blackhornet.me

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
540 15 Våring, tel 0708-42 04 53.
E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 0303-74 98 78. E-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brodin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, tel 0512-531 50.
E-post: frammestad@tagebrodin.se

Leif Brunnegård, Asklanda, 447 93 Vårgårda,
tel 0322-66 11 43. E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,
tel 070-620 66 66. E-post: bisido@hotmail.com
Anna Faxgård, Torsbovägen 8 B, 511 68 Hyssna,
tel 0320-397 77. E-post: anna.faxgard@telia.com

Förbundsordförande: Sven-Åke Mökander,

Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10,
070-672 31 56. E-post: svenake.mokander@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundskassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara. 0705-91 24 55.
E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-105 50, bostad 0511-37 03 30.
Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Har Du adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Välkommen vår och sommar i hembygden!

Foto: Monika Moberg Kilefors